

KALKINMA PERFORMANSLARI AÇISINDAN CUMHURİYET HÜKÜMETLERİ: 1923-2007

Prof. Dr. Muhteşem KAYNAK*

Arş. Gör. Önder BALCI**

Amaç

İktidara gelen hükümetler, parti ya da hükümet programlarında ifade edilen iktisat politikalarını uygulamaya çalışırlar. Alınan sonuçlara göre ya hükümet olmaya devam ederler ya da yerlerini diğerlerine bırakırlar. Hükümetlerin hangi gelişmeleri başardığı ya da başaramadığı konusu ise çoğu zaman somut olarak açıklığa kavuşmaz.

İşte, bu çalışmanın esas amacı da, Cumhuriyet dönemi boyunca ülke yönetiminde bulunan hükümetleri, çalışmanın ileriki bölümlerinde ifade edilecek olan çeşitli ekonomik ve toplumsal kalkınma parametreleri yönünden performans değerlendirmesine tabi tutarak, hangi konuda ve ne ölçüde başarılı olduklarını tespit etmektir.

Giriş

Hükümetlerin görev yaptıkları dönem boyunca ülkenin gelişmesine / kalkınmasına ne ölçüde katkıda bulunduğu belirlenmesi amacıyla değişik yöntem ve endeksler kullanılmaktadır. Bazı çalışmalarda, hükümet performansları, makroekonomik değişkenler üzerinde gerçekleşen değişimlerden hareketle tespit edilmeye çalışılırken, başka bir takım çalışmalarda ise makroekonomik değişkenlerin yanında sosyal, siyasal ve kültürel değişkenlerinde hesaplamalara dahil edildiği görülmektedir.

Hükümet performanslarının değerlendirilmesi ile ilgili olarak yapılan bir çalışmada Barro (1996), 1949–1994 arasında görev yapan ABD hükümetleri ile 1951–1995 arasında

---

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, muhtesem@gazi.edu.tr

** Arş. Gör., Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, onderbalci@gazi.edu.tr

İngiltere’de yönetimde bulunan hükümetlerin makroekonomik performanslarını karşılaştırmıştır. Söz konusu çalışmada, enflasyon oranı, işsizlik oranı, uzun dönem faiz oranı ve reel GSYİH büyüme oranlarından hareketle oluşturduğu bir endeksten¹ yararlanan Barro, ABD’de I. Reagan ve II. Reagan dönemleri olarak adlandırılan (1981–84) ve (1985–1988) yıllarını en başarılı dönemler olarak bulurken, (1977–80) Carter ve (1973–76) Nixon-Ford yönetimlerini en başarısız dönemler olarak saptamıştır. Barro’nun İngiltere için aynı yöntemle yaptığı karşılaştırmada, (1974–76) Wilson yıllarını en başarısız dönem olarak bulurken, başarısızlıkta ikinci sırayı (1970–1990) arasında hükümet olan Thatcher yönetimi almıştır. İngiltere için en başarılı hükümet dönemi olarak ise (1976–79) yılları arasında hükümet olan Callahan dönemi bulunmuştur.

Irma Adelman ve Cynthia Taft Morris (1965), faktör analizi yöntemini kullanarak 1957–62 arasında 74 az gelişmiş ülke için kişi başına GSYİH ile sosyal ve siyasal 23 değişkenin (geleneksel sektörün büyüklüğü, kültürel ve etnik homojenlik derecesi, basın ve muhalefet partilerinin özgürlüğü, okur-yazar oranı, siyasal istikrar derecesi vb.) ilişkisini incelemiştir. İnceleme sonucuna göre, kişi başına GSYİH ile sosyal ve politik değişkenler arasında yüzde 66 oranında pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Yine aynı yazarlar, bir başka çalışmalarında çok değişkenli istatistik yöntemlerinden diskriminant analizini kullanarak, 1950-64 dönemi için 73 az gelişmiş ülkenin kalkınma potansiyellerini değerlendirmişlerdir [bkz. Adelman ve Morris (1968)]. Yazarlar, bu çalışmada, kişi başına milli gelir, vergi sisteminin etkinlik düzeyi, finansal kurumların etkinlik düzeyi, tarımsal verimlilik vb. ekonomik değişkenlerin yanı sıra, geleneksel tarım sektörünün boyutu, şehirleşme oranı, okur-yazar oranı, sosyal hareketlilik oranı gibi sosyo-kültürel değişkenlerle, politik istikrar, yönetsel etkinlik derecesi ve ulusal entegrasyon gibi politik değişkenlerin yer aldığı ekonomi-dışı göstergeleri de kullanmışlardır. Çalışmanın sonucunda, incelenen ülkeler, yüksek, orta ve düşük kalkınma potansiyeline sahip ülkeler grubu olarak sınıflandırılmıştır. Türkiye, bu üç ülke grubu içerisinde yüksek kalkınma potansiyeline sahip ülkeler grubu içinde yer almıştır.

---

¹ Barro (1996)’nun yapmış olduğu endeks, bir anlamda Okun Endeksi’ni (yıllar itibariyle işsizlik ve enflasyon oranlarının toplamından oluşan diğer adıyla hoşnutsuzluk endeksi) temel alan karşılaştırmaların zayıf taraflarını ortaya koymak ve daha sağlıklı karşılaştırmalar yapılabilmesi için oluşturulmuştur. Buna göre, belirli bir hükümet döneminde gerçekleşmiş ortalama enflasyon ve işsizlik oranlarının, önceki hükümet döneminin son yılındaki değerlerinden farkları, ekonomik hoşnutsuzluğun ölçüsü olarak yer almaktadır. Bu sayede bir önceki hükümetten devralınan ya da bir sonraki hükümete devredilen iyi veya kötü mirasın, değerlendirilen hükümet dönemi üzerindeki etkisinin en aza indirilmesi amaçlanmıştır.

Benzer şekilde, Tsantis (1969), 1958 yılı verilerinden hareketle 72 ülke için, politik faktörlerle ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla, faktör analizinde olduğu gibi varyans analizi tekniğini temel alan Automatic Interaction Detector programını kullanmıştır. Bağımlı değişken olarak kişi başına reel GSYİH'nın ele alındığı bu çalışmada, politik değişkenler olarak, bağımsızlık tarihi, politik modernizasyon, bürokrasinin karakteri, siyasi kültür, siyasi partiler sistemi vb. kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, tüm ülkeler için toplam varyansı en iyi açıklayan değişken olarak yüzde 80 ile "bürokrasinin karakteri" bulunmuştur. Buna göre, görece olarak modern bürokratik yapıya sahip ülkelerde kişi başına reel GSYİH diğer ülkelere göre ortalamanın daha üstünde gerçekleşmektedir. Bürokrasi başlığı altında ülkeler alt gruplara ayrılarak, modern, yarı modern ve geleneksel şeklinde sınıflandırılmıştır.

Ülkelerin ekonomik kalkınma düzeylerini, parasal olmayan değişkenler kullanarak belirlemek amacıyla bir kalkınma endeksi oluşturan Wilber (1966), Sovyet Orta Asya Ülkeleri² (Soviet Central Asia) olarak adlandırdığı ülkeler grubunu, benzer sosyal ve kültürel özellikler gösteren komşu ülkeler (Hindistan, İran, Pakistan ve Türkiye) ve bazı gelişmiş ülkelerle (Fransa, İtalya ve Japonya) karşılaştırmıştır. Sovyet Orta Asya Ülkeleri'nin iki farklı dönemini (1926-28 ve 1960-62), komşu ülkeler ve gelişmiş ülke grubu ülkelerinin 1960-62 dönemiyle, 14 parasal olmayan değişken³ kullanarak incelemiştir. Buna göre, ülkeler, 3 farklı endekse göre sıralanmıştır: Ağırlıklandırılmamış Endeks⁴, Refah Endeksi⁵ ve Sanayi Endeksi⁶. Ağırlıklandırılmamış Endeks'e göre yapılan sıralamada, Fransa ilk sırayı alırken bu ülkeyi sırasıyla, Japonya, Sovyet Orta Asya Ülkeleri (1960-62), İtalya, Türkiye, İran, Hindistan, Pakistan ve Sovyet Orta Asya Ülkeleri (1926-28) izlemiştir. Refah ve Sanayi Endeksleri'ne göre yapılan sıralamada, her iki endeks de Ağırlıklandırılmamış Endeks

---

² Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan.

³ Hektar başına buğday üretimi, 1000 hektara düşen traktör sayısı, kişi başına pamuklu ve yün dokuma üretimi, kişi başına elektrik üretimi, 1.000 kişi başına çelik üretimi, 1.000 kişi başına petrol tüketimi, 1.000 kişiye düşen kömür tüketimi, 100.000 kişiye düşen milyon-ton kilometre, 20.000 ve üzerinde nüfusu olan şehirlerde yaşayan nüfus yüzdesi, lise ve yüksek öğrenimdeki nüfus yüzdesi, yetişkin okuma-yazma oranı, 1.000 kişiye düşen günlük gazete sayısı, 100.000 kişiye düşen doktor sayısı ve bebek ölüm oranı.

⁴ Ağırlıklandırılmamış Endeks: Seçilen 14 değişkene ait değerlerin, her ülke için ayrı ayrı toplanmasından ülke skoru oluşturulmakta, herhangi bir değişkene ağırlık verilmemektedir [bkz. Wilber (1966)].

⁵ Refah Endeksi: Kullanılan 14 değişkenden, ülkelerin refah düzeylerinin göstergesi olarak alınan, kişi başına pamuklu ve yün dokuma üretimi, lise ve yüksek öğrenimdeki nüfus yüzdesi, yetişkin okuma-yazma oranı, 100.000 kişiye düşen doktor sayısı ve bebek ölüm oranı değişkenlerinin üçte iki, geriye kalan değişkenlerin üçte bir oranında ağırlıklandırılmasıyla oluşturulmuştur [bkz. Wilber (1966)].

⁶ Sanayi Endeksi: Kullanılan 14 değişkenden, ülkelerin, sanayileşme düzeylerinin göstergesi olarak seçilen, kişi başına elektrik üretimi, 1.000 kişi başına çelik üretimi, 1.000 kişi başına petrol tüketimi, 1.000 kişiye düşen kömür tüketimi, 100.000 kişiye düşen milyon-ton kilometre değişkenlerinin üçte iki, geriye kalan değişkenlerin ise üçte bir oranında ağırlıklandırılmasıyla oluşturulmuştur [bkz. Wilber (1966)].

sıralamasıyla aynı sonuçları vermiştir. Wilber (1966)'ya göre, Sovyet Orta Asya Ülkeleri (1926-28) dönemi, oluşturulan üç endekste de son sırada yer alırken, Sovyet Orta Asya Ülkeleri (1960-62) dönemi, İtalya'nın üzerinde üçüncü sırada yer almıştır. Bu sonuçlara göre, Sovyet Orta Asya Ülkeleri (1960-62) dönemi, Fransa, İtalya ve Japonya ile birlikte gelişmiş ülkeler grubuna dahil olurken, Sovyet Orta Asya Ülkeleri (1926-28) dönemi, Türkiye, İran, Hindistan ve Pakistan ile birlikte azgelişmiş ülkeler grubuna dahil olmuştur. Sonuçta, 1926-28 döneminde Sovyet Orta Asya Ülkeleri, gelişmemiş bir bölgeyi ifade ederken, 1960-62 döneminde aynı bölge bu defa gelişmiş bir bölgeyi ifade etmiştir. Wilber'a göre, farklı ülkeleri, zaman içinde tek bir dönemden hareketle inceleyen endeksler yerine, aynı ülkeyi, zaman içindeki farklı dönemlerini inceleyen endeksler oluşturmak, ekonomik kalkınmada gelinen düzeyin anlaşılması bakımından daha sağlıklı sonuçlar vermektedir.

Makroekonomik performanslardan hareketle, Barro (1996)'ya benzer bir çalışmayı Türkiye için yapan Telatar (2000), bu çalışmasında uzun süreli hükümetleri ele alarak, (1950–1960) Menderes, (1961–1965) İnönü, (1965–71) Demirel, (1983–1991) Özal ve (1991–96) Çiller (DYP-CHP Koalisyon Hükümeti) dönemlerini incelemiştir. Çalışmada hükümet dönemleri, Okun-tipi Endeks⁷, Barro-tipi Endeks⁸ ve Yeniden Düzenlenmiş Endeks⁹ 'e göre incelenmiş ve makroekonomik performanslarına göre sıralanmışlardır. Buna göre, Okun-tipi Endeks'e göre oluşan sıralamada, İnönü Hükümeti birinci sırada yer alırken, Demirel Hükümeti ikinci, Menderes Hükümeti üçüncü, Özal Hükümeti dördüncü ve Çiller Hükümeti son sırada yer almıştır. Barro-tipi Endekse göre yapılan sıralamada ise Menderes Hükümetleri ilk sırada yer alırken, Demirel Hükümeti ikinci, Çiller Hükümeti üçüncü, İnönü Hükümeti dördüncü ve Özal Hükümeti son sırada yer almıştır. Yeniden Düzenlenmiş Endeks sıralaması ise Okun-tipi Endeks sıralamasıyla aynı çıkmıştır. Sonuçta, Barro-tipi Endeks'in Türkiye koşullarında yaratmış olduğu sapmaların ortadan kalktığı ve Okun-tipi Endeks ile aynı sıralama sonuçlarına ulaşıldığı görülmektedir.

---

⁷Okun-tipi Endeks, işsizlik ve enflasyon oranlarının toplamından oluşan Okun Endeksi'nin, işsizlik oranı yerine reel GSMH artış oranı kullanılarak değiştirilmesi ve dış ticaret hacmi artış oranı, bütçe dengesi/GSMH oranı ve reel büyüme oranının uzun dönem büyüme oranından sapmaları da eklenerek genişletilmesiyle oluşturulmuştur.

⁸ Barro-tipi Endeks, Okun Endeksi'nde yer alan enflasyon ve işsizlik rakamlarına ilave olarak uzun dönem faiz oranı ve reel GSYİH büyüme oranlarından sapmaların endekse dahil edilmesiyle oluşturulmuştur.

⁹ Yeniden Düzenlenmiş Endeks, Barro-tipi endeksin kullandığı değişkenleri kapsamakla birlikte, iki açıdan bu endeksten farklılaşmaktadır. Bunlardan birincisi, enflasyon ve reel GSYİH büyüme oranının gerçekleşen değerlerini, önceki dönemin son yılı yerine önceki dönem ortalamasının farkı şeklinde hesaplanmasıdır. İkincisi, hükümet dönemlerinde gerçekleşen ortalama enflasyon ve reel GSYİH büyüme oranlarının, önceki dönem ortalamalarına göre yüzde değişimler cinsinden endekse dahil edilmesidir.

Yine Türkiye için 1987-2007 döneminde görev yapan 14 hükümetin performanslarını inceleyen Kibritçioğlu (2007), Okun Endeksi, Merill Lynch Hoşnutsuzluk Endeksi¹⁰ ve Leuven Makroekonomik Performans Endeksi¹¹ (LIMEP) gibi farklı Makroekonomik Performans Endekslerini (MEP) Türkiye için bazı değişiklikler yaparak uygulamıştır. Çalışmanın sonucunda, hükümetler, a) diğerlerine göre başarılı hükümetler, b) görece olarak başarısız hükümetler ve c) en başarısız hükümetler olarak üç gruba ayrılmıştır. 1996-1997 döneminde görev yapan 54. Hükümet (Refah Partisi-Doğru Yol Partisi Koalisyonu) en başarılı hükümet olarak bulunurken, 1993-1996 döneminde görev yapan 50., 51. ve 52. Hükümetler (Çiller Hükümetleri) en başarısız hükümetler olarak saptanmıştır.

Şurası açıktır ki, ister hükümet dönemlerinin karşılaştırılmasında olsun, isterse ülke karşılaştırmalarında olsun, hem kullanılan yöntem hem de karşılaştırma için seçilen değişkenlerin yapısı bakımından farklı yaklaşımlar söz konusudur. Hükümet dönemlerini birbirleriyle karşılaştıran çalışmalarda ekonomik değişkenler temel alınırken, ülkeleri birbirleriyle karşılaştıran çalışmalarda ekonomi-dışı değişkenlere de (sosyal-siyasal-kültürel) yer verilmektedir. Dolayısıyla, kalkınmanın ölçülmesinde ve karşılaştırmaların yapılmasında farklı parametrelerden hareketle değişik ölçümler yapılmakta ya da bu parametrelerin birbirleri ile olan ilişkileri incelenmektedir. Öte yandan, hükümet performanslarının değerlendirilmesinde ekonomik değişkenlerin yanında ekonomi-dışı değişkenlerinde kullanılması, sadece makroekonomik performansı değil aynı zamanda kalkınma performansını da göstermesi bakımından, daha geniş boyutlu değerlendirmeler yapılmasına olanak vermektedir.

Bu düşünceden hareketle, buradaki çalışmada da, mümkün olduğu kadar çok sayıda parasal ve parasal olmayan değişkenler bir arada incelenerek, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 2007 yılına kadar geçen sürede görev yapmış hükümet dönemleri birbiriyle karşılaştırılmış ve seçilen parametreler yönünden ne yönde katkılar sağladıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

---

¹⁰ Merrill Lynch Hoşnutsuzluk Endeksi = enflasyon oranı + işsizlik oranı – GSYİH'nin artış oranı + kamu kesiminin bütçe açığı / GSYİH + cari hesap açığı / GSYİH + üç ay vadeli fonlar için faiz haddi [bkz. Kibritçioğlu (2007)].

¹¹ Leuven Makroekonomik Performans Endeksi'nin bileşenleri, işsizlik oranı, GSYİH deflatöründeki değişme oranı, reel GSYİH artış oranı ve cari hesap fazlasının GSYİH'ye oranından oluşmaktadır. [bkz. Kibritçioğlu (2007)].

Veri Seti

Faktör analizinde kullanılan veriler temel olarak TÜİK İstatistik Göstergeler 1923–2007’den oluşturulmuştur. Analiz, 9 temel başlık altında seçilmiş 122 değişken kullanılarak yapılmıştır. Kullanılan ekonomik göstergelerin tümü 1923–2007 dönemine aittir. Çalışmada yer alması beklenen ancak 1923-2007 döneminin tümü için verisi olmayan bazı değişkenler analize dahil edilmemiştir. Verilerin faktör analizine uygulanabilmesi için yıllık artışlar şeklinde yüzde olarak hesaplamaları yapılmış ve bu sebeple başlangıç yılı olan 1923 yılı hesaplanmamıştır.

2007 yılına kadar olan 84 yıllık Cumhuriyet tarihi boyunca 59 hükümet görev yapmıştır. Bu hükümetlerin görevde kaldığı süreler incelendiğinde çoğunun bir yıl ve daha az süreli olduğu görülmektedir (bkz. Ek 1). Kısa süreli iktidara gelen hükümetlerin bir programı, planı olsa dahi ülke ekonomisine yön verecek iktisadi politikaları ne derece harekete geçirme, uygulama ve neticelerini alma şansı bulduğu tartışmalıdır.

Diğer taraftan, uygulanan hükümet politikalarının sonuçlarını almada gecikmeli bir durumun da olduğu kabul edildiğinde, kısa süreli görev yapan hükümet dönemlerinin bir toplulaştırılmaya tabi tutulması, faktör analizi sonuçlarının daha sağlıklı yorumlanabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu amaçla, Kasım 1924 ile Mart 1925 arasında görev yapan Fethi Okyar Hükümeti, 1923–1937 arasında görev yapan İnönü Hükümetleri dönemi içinde değerlendirilmiştir. Buna ilave olarak, 1938–1942 arasında görev yapan I. ve II. Bayar Hükümeti ile Saydam Hükümeti dönemleri ve 1947–1950 arasında görev yapan Peker, Saka ve Günaltay Hükümetleri birlikte değerlendirilmiştir. Yine 1965 yılı içerisinde kurulan ve sadece 8 ay kadar süren Ürgüplü Hükümeti, devamında kurulan Demirel Hükümetleri ile birlikte değerlendirilmiştir. 1972–1980 dönemi Türk siyasi hayatında oldukça çalkantılı bir dönem olmuş ve bu dönemde IV. Demirel ve V. Ecevit Hükümetleri dışında bir yıl ve daha fazla süreli hükümetler kurulamamıştır. Dolayısıyla, bu dönem, I. Koalisyon Hükümetleri Dönemi olarak adlandırılmış ve bir arada değerlendirmeye çalışılmıştır. 1989–1991 Akbulut Hükümeti ile 1991 yılı içindeki I. Yılmaz Hükümeti, Anavatan Partisi içinden kurulan hükümetler olması sebebiyle Özal Hükümetleri dönemi içinde değerlendirilmiştir. Birbirinin devamı olarak kabul edilebilecek olan Kasım 1991-Haziran 1993 arasındaki VII. Demirel ve Haziran 1993-Ekim 1995 arasındaki I. II. ve III. Çiller Hükümetleri bir arada değerlendirilmiştir. 1997-2002

yılları arasındaki 5 yıllık sürede tamamı koalisyon olmak üzere 5 hükümet kurulmuştur. Kısa süreli olan bu hükümetler 1972–1980 döneminde olduğu gibi bir arada değerlendirilmiş ve II. Koalisyon Hükümetleri Dönemi olarak adlandırılmıştır. 2007 yılında göreve başlayan ve 60. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti olan II. Erdoğan Hükümeti¹², yapmış olduğumuz bu çalışmaya dahil edilmemiştir. Sonuç olarak, aşağıdaki Tablo 1 oluşturulmuştur.

Tablo 1
Yeniden Düzenlenmiş Hükümet Dönemleri

1924–1937	İnönü Hükümetleri
1938–1942	Bayar + Saydam Hükümetleri
1943–1946	Saraçoğlu Hükümeti
1947–1950	Peker + Saka + Günaltay Hükümetleri
1951–1960	Menderes Hükümetleri
1961	I. Ara Dönem
1962–1965	II. İnönü Dönemi Hükümetleri
1966–1971	Demirel Hükümetleri
1972–1980	I. Koalisyon Hükümetleri
1981–1983	II. Ara Dönem
1984–1991	Özal Hükümetleri
1992–1996	Demirel + Çiller Hükümetleri
1997–2002	II. Koalisyon Hükümetleri
2003–2007	Erdoğan Hükümeti

Kaynak: (<http://www.basbakanlik.gov.tr/sour.ce/index.asp?wpg=hukümetler>) (Erişim Tarihi: 04.05.2009) verileri kullanılarak tarafımızca düzenlenmiştir.

Yöntem

Bu çalışmada, hükümet performanslarının belirlenebilmesi amacıyla çok değişkenli istatistiksel analiz yöntemlerinden biri olan faktör analizi yöntemi kullanılmıştır. Çok değişkenli istatistiksel analiz yöntemleri¹³, karşılaştırılmak istenen çok sayıda değişkeni doğrusal bileşimlerine indirgeyen ve bu değişkenler arasındaki karmaşık ilişkilerin yorumlanmasına olanak sağlayan istatistiksel tekniklerdir. Çok değişkenli istatistiksel analiz yöntemlerinden biri olan faktör analizi ise, belirli sayıdaki bağımlı değişkendeki değişimin daha az sayıdaki bağımsız değişken (veya faktör) yardımıyla açıklanmasını sağlamaktadır.

¹² 05.09.2007 tarihinde TBMM’den güvenoyu alarak göreve başlayan 60. Hükümet (II. Erdoğan Hükümeti) bu çalışmanın yapıldığı 30.09.2009 tarihi itibarıyla halen görevine devam etmektedir. 2008 ve 2009 yıllarına ait veriler, TÜİK tarafından henüz yayımlanmamış olduğundan II. Erdoğan Hükümeti analize katılamamıştır.

¹³ Çok değişkenli istatistiksel analiz yöntemlerinin en çok kullanılan türleri şunlardır: Temel Bileşenler Analizi, Faktör Analizi, Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA), Çok Değişkenli Kovaryans Analizi (MANCOVA), Ayırma Analizi, Kümeleme Analizi, Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi, Kanonik Korelasyon Analizi, Çok Değişkenli Regresyon Analizi ve Uyum Analizi [bkz. Tatlıdil (1996)].

Böylece, veriler arasındaki ilişkilere dayanarak, bağımlı değişkenlerin daha anlamlı ve özel bir biçimde sunulması ve yorumlanması sağlanmaktadır (Cooper, 83: 142).

Faktör analizinde, kovaryans veya korelasyon matrisinden hareket edilerek bilgi kaybı olmadan daha az sayıda, faktör adını verdiğimiz yeni değişkenler elde edilmeye çalışılır. Buradaki amaç, karşılıklı olarak aralarında ilişki olan değişkenleri bir araya toplamak ve böylece veri grubunu daha az sayıda değişken ile temsil edilebilecek duruma dönüştürebilmektir (Morrison,1984: 303).

Faktör analizi, denklem formunda aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Norusis, 1994):

$$Y = \alpha + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \dots + \beta_n x_n + \varepsilon \quad (1)$$

$$Y = \alpha + A_1 F_1 + A_2 F_2 + A_3 F_3 + \dots + A_k F_k + u \quad (2)$$

Yukarıda yer alan denklem (1) ve denklem (2)'de ifade edilen Y, bağımsız değişkeni; x, bağımlı değişkeni; α , sabit terimi; β , faktör ağırlıklarını; k, faktör sayısını ve ε ve u terimleri ise artık faktörleri göstermektedir.

$$F_k = W_{k_1} x_1 + W_{k_2} x_2 + W_{k_3} x_3 + \dots + W_{k_n} x_n \quad (3)$$

Denklem (3)'te ifade edilen F, seçilen faktöre karşılık gelen bağımsız değişkeni; W_k , faktör skor katsayısını göstermektedir.

Faktör analizi sonucunda belirlenen 'k' sayıda faktör, " $F_1, F_2, F_3, \dots, F_n$ " kullanılarak ifade edilen çoklu doğrusal regresyon ilişkisi denklem (2)'de verilmiştir. Burada her faktör, denklem (1)'de verilen " $x_1, x_2, x_3, \dots, x_n$ " değişkenlerinin bir fonksiyonu olarak faktör skor katsayıları " $W_{k_1}, W_{k_2}, W_{k_3}, \dots, W_{k_n}$ " yardımıyla denklem (3)'te verildiği şekilde ifade edilmektedir. Faktör analizinin etkin olabilmesi için 'k' faktör sayısının mümkün olduğunca 'n' parametre sayısından küçük olması gerekmektedir ($k < n$). Aksi takdirde, faktör analizi değişken sayısını azaltamayacağı için yapılan analiz amacına ulaşamaz.

Faktör analizi temel olarak iki aşamada uygulanmaktadır:

1. Değişkenlere ait korelasyon matrisinin oluşturulması ve elde edilen korelasyon katsayılarının faktör gruplarını oluşturmaya uygun olup olmadıklarının tayin edilmesi (uygunluk testi),
2. Faktörlerin belirlenmesi ve faktör skor katsayıları olan “ $W_{k_1}, W_{k_2}, W_{k_3}, \dots, W_{k_n}$ ”nın hesaplanması.

Faktör analizinde kullanılan değişkenler, faktör grupları içine dahil edilemiyorsa, faktör analizinin kullanımı da mümkün olmaz. Bu durum, ilk aşamada faktör analizi için uygunluk kriterleri ile araştırılmaktadır. Faktör analizinin ikinci aşamasında değişkenlerin ait olduğu faktör gruplarına karar verilmektedir (Norusis, 1994).

Faktör sayısı, ‘Temel Bileşen Analizi’ ile belirlenmektedir. Bu yöntemde bağımsız değişkenlerin varyansları ayrı ayrı belirlendikten sonra, toplam varyansı büyük oranda (>%70) temsil eden değişken sayısı kadar faktör seçilmektedir. Her bir bağımsız değişkenin (“ $x_1, x_2, x_3, \dots, x_n$ ”) hangi faktör altında yer aldığı, korelasyon katsayılarına ya da faktör ağırlıklarına bakılarak karar verilir. İdeal olarak her değişkenin en fazla bir faktör ile yüksek bir korelasyon katsayısı vermesi istenir. Faktör analizinde son aşama, denklem 3’te verilen “ $W_{k_1}, W_{k_2}, W_{k_3}, \dots, W_{k_n}$ ” faktör skor katsayılarının hesaplanması ve böylece faktör değerlerinin belirli hale getirilmesidir.

Faktör Analizi Uygulama Sonuçları

Faktör analizinin ilk aşaması korelasyon matrisinin oluşturulmasıdır. Bu nedenle, çalışmamızda, biz de, öncelikle korelasyon matrisini oluşturmak üzere seçtiğimiz 122 değişkenden, diğer değişkenlerle ve birbirleri ile anlamlı korelasyon içermeyenleri tespit etmeye çalıştık. Böylece tespit edilen 28 değişken, faktör analizinde anlamlı sonuçlar vermeyeceğinden çıkartılarak, faktör analizine, ortaklık unsuru yüksek olan 94 değişken ile devam edilmiştir. Sonuçta, elde edilen 94 değişkenden oluşan korelasyon matrisinde, korelasyon katsayıları büyüklükleri ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüklerini karşılaştıran Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) uygunluk testi yapılmış ve örneklem uygunluğu

0.794 olarak bulunmuştur. Bu da KMO ölçütü için “iyi” olarak değerlendirilebilecek bir değerdir ¹⁴.

Faktör analizinin, ikinci aşamasında, temel bileşenler analizine göre yapılan, faktörleştirme işlemi sırasında seçilen 94 değişkenden özdeğerleri 1’den büyük olan değişkenler toplam 9 faktör altında toplanmıştır (bkz. Tablo 2). Faktör rotasyonunda, rotasyonsuz faktör yükleri matrisine göre faktörlerin yorumlanmasında daha anlamlı sonuçlar veren dik rotasyon yöntemlerinden varimax yöntemi tercih edilmiş ve her bir faktör için döndürülmüş faktör yükleri matrisi oluşturulmuştur (bkz. Ek 3). Son olarak, rotasyon sonucunda elde edilen faktör yükleri matrisine göre, her bir hükümet dönemi için faktör skor katsayıları hesaplanmıştır.

Yapılan faktör analizinin sonucunda, bulunan her bir faktöre ait değişken sayıları, boyut sayıları ve varyansı açıklama yüzdeleri Tablo 2’de, faktörlerin varyansı açıklama yüzdesine göre sıralanarak gösterilmiştir.

Tablo 2
Faktör Analizi Sonucunda Yer Alan Faktörler, Değişken Sayıları, Boyut Sayıları ve Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Faktör	Değişken Sayısı	Boyut Sayısı	Varyansı Açıklama (%)
Milli Hesaplar	18	4	88,27
Sağlık	12	5	86,23
Tarım	21	7	84,97
Madencilik ve Enerji	8	3	83,76
Eğitim	13	5	76,46
Maliye	5	1	74,18
Ulaştırma	5	2	69,98
Dış Ticaret	6	2	69,56
İstihdam	6	1	54,05
Toplam	94	30	76,38

Kaynak: TÜİK : **İstatistik Göstergeler 1923–2007** (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

¹⁴ KMO ölçütü, 0,9-1 arasında olduğunda mükemmel, 0,8-0,89 arasında olduğunda çok iyi, 0,7-0,79 arasında olduğunda iyi, 0,6-0,69 arasında olduğunda orta, 0,5-0,59 arasında olduğunda zayıf ve 0,5’in altında olduğunda ise veri setinin faktör analizi için uygun olmadığını göstermektedir [bkz. Akgül (1997)].

Tablo 2’de de belirtildiği gibi, değişkenlerin toplam varyansı açıklama yüzdesi 76,38 olarak hesaplanmıştır. Bu arada, toplam varyansı en yüksek açıklama yüzdesine sahip faktörler olarak, sırasıyla, milli hesaplar, sağlık, tarım ve madencilik ve enerji bulunmuştur. Milli hesaplar ve sağlık faktörleri başlığı altında kullanılan değişkenler, sırasıyla, yüzde 88,27 ve 86,23 oranı ile en yüksek açıklama yüzdelere sahip olurken, bunları, yine sırasıyla, yüzde 84,97 ile tarım ve yüzde 83,76 ile madencilik ve enerji faktörleri izlemiştir. Bir başka deyişle, milli hesaplar, sağlık, tarım ve madencilik ve enerji faktörleri, hükümet dönemlerinin bu faktörlere ait değişkenler bakımından performanslarını en iyi açıklayan faktörler olmuştur. Diğer taraftan, tüm faktörlerin ortalama açıklama yüzdelerinin 50’nin üzerinde olması, sonuçların tutarlı bir şekilde yorumlanabilmesine olanak vermektedir. Ayrıca, istihdam başlığı altında toplanan değişkenlerin yüzde 54,05 açıklama yüzdesi ile en düşük orana sahip olduğu görülmekte ve istihdam başlığı altında toplanan değişkenlerin (bkz. Ek 2) hükümetlerin istihdam performansını açıklama düzeyinin zayıf olduğu kabul edilmektedir.

Milli Hesaplar Performansı

Hükümetlerin, milli hesaplar olarak adlandırdığımız makro ekonomik büyüklükler üzerinde gerçekleşen değişimlere olan katkılarının tespit edilebilmesi amacıyla seçilen 18 değişken (bkz. Ek 2) 4 boyut altında bir araya toplanmış ve bu değişkenler toplam varyansın yüzde 88,27’sini açıklamıştır (bkz. Tablo 3).

Tablo 3
Milli Hesaplar Faktöründe Yer Alan Boyutlar, Değişken
Sayıları, Özdeğerler ve Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Faktör	Boyut	Değişken Sayısı	Özdeğer	Açıklama (%)	Toplam Açıklama (%)
Mili Hesaplar	1	7	6,845	38,028	88,27
	2	7	5,658	31,434	
	3	2	1,701	9,451	
	4	2	1,685	9,362	

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2007 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Birinci boyut altında bir araya toplanan 7 değişkenin toplam varyansı açıklamaya katkısı yüzde 38 ve ikinci boyut altında toplanan 7 değişkenin katkısı ise yüzde 31,4 olarak gerçekleşmiştir (bkz. Tablo 3).

Milli Hesaplar Performansı yönünden yapılan analiz sonucunda, 1992-1996 yılları arasında görev yapan Demirel + Çiller Hükümetleri dönemi, özellikle, GSMH ve sektörel büyüme hızları gibi değişkenlerin bir araya toplandığı birinci boyutta yer alan değişkenlerin sağladığı yüksek faktör skorları sonucunda ilk sırayı almıştır (bkz. Tablo 4).

Tablo 4
Hükümet Dönemlerine Göre Milli Hesaplar Faktörü İçin
Özdeğer İle Ağırlıklandırılmış Genel Faktör Skor Sıralaması

Hükümet Dönemi	Milli Hesaplar
1992-1996 Demirel + Çiller Hükümetleri	16,17
1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	11,18
1984-1991 Özal Hükümetleri	10,82
2003-2007 Erdoğan Hükümeti	8,97
1981-1983 II. Ara Dönem	3,83
1972-1980 I. Koalisyon Hükümetleri	3,11
1966-1971 Demirel Hükümetleri	-2,46
1962-1965 II. İnönü Dönemi Hükümetleri	-3,86
1938-1942 Bayar + Saydam Hükümetleri	-5,00
1951-1960 Menderes Hükümetleri	-5,07
1947-1950 Peker + Saka + Günaltay Hükümetleri	-7,51
1961 I. Ara Dönem	-8,19
1924-1937 İnönü Hükümetleri	-8,53
1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti	-11,60

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2007 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/ist_gostergeler.pdf)(Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Sağlık Performansı

Hükümetlerin sağlık alanında birbirleriyle karşılaştırmalarını sağlamak amacıyla seçilen 12 değişken (bkz. Ek 2) faktör analizi sonucunda 5 boyut altında bir araya gelmiş ve bu değişkenler toplam varyansın yüzde 86,23'ünü açıklamıştır (bkz. Tablo 5).

Tablo 5
Sağlık Faktöründe Yer Alan Boyutlar, Değişken
Sayıları, Özdeğerler ve Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Faktör	Boyut	Değişken Sayısı	Özdeğer	Açıklama (%)	Toplam Açıklama (%)
Sağlık	1	4	3,303	27,521	86,23
	2	3	2,139	17,824	
	3	2	1,983	16,524	
	4	2	1,796	14,963	
	5	1	1,128	9,399	

Kaynak: TÜİK : **İstatistik Göstergeler 1923–2007** (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Analiz sonucunda oluşan Tablo 6'daki sıralamaya göre, 1951–1960 döneminde görev yapan Menderes Hükümetleri ilk sırayı almıştır. Sağlık performansı ile ilgili olarak ortaya çıkan faktör yükleri matrisine bakıldığında özellikle birinci boyutta yer alan doktor sayısında¹⁵ (S1) görülen çarpıcı artışın, buna ilave olarak, hastanelerdeki toplam yatak sayısı (S10) ve hastane sayısı (S11) değişkenlerine ait faktör skorlarının Menderes Hükümetlerinin bu sonucu elde etmesinde önemli rolü olmuştur (bkz. Ek 3).

Tablo 6
Hükümet Dönemlerine Göre Sağlık Faktörü İçin
Özdeğer İle Ağırlıklandırılmış Genel Faktör Skor Sıralaması

Hükümet Dönemi	Sağlık
1951-1960 Menderes Hükümetleri	4,78
1961 I. Ara Dönem	4,70
1966-1971 Demirel Hükümetleri	2,09
1984-1991 Özal Hükümetleri	0,14
1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti	0,07
1972-1980 I. Koalisyon Hükümetleri	-0,05
1938-1942 Bayar + Saydam Hükümetleri	-0,74
1962-1965 II. İnönü Dönemi Hükümetleri	-1,07
1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	-1,26
1947-1950 Peker + Saka + Günaltay Hükümetleri	-1,31
1992-1996 Demirel + Çiller Hükümetleri	-1,42
1924-1937 İnönü Hükümetleri	-1,70
1981-1983 II. Ara Dönem	-2,01
2003-2007 Erdoğan Hükümeti	-2,07

Kaynak: TÜİK : **İstatistik Göstergeler 1923–2007** (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

¹⁵ 1950 yılında 3.020 olan toplam doktor sayısı, 1951 yılında yüzde 217,5'lik bir artışla 6.570 olarak hesaplanmıştır (TÜİK 2009, 50).

Tarım Performansı

Hükümetlerin tarım performansına göre sıralanabilmesi için toplam 39 değişken ve bu değişkenlere ait 1923–2007 dönemi verileri incelenmiştir. Buna göre, analizde aralarında düşük korelasyon bulunduğu saptanan bazı değişkenler, boyut indirgeme yoluyla çıkartılarak değişken sayısı azaltılmış ve toplam 21 değişken (bkz. Ek 2) 7 boyutta toplanmıştır. Değişkenlerin toplam varyansı açıklama yüzdesi 84,97 ile yüksek kabul edilebilecek bir düzeyde gerçekleşmiştir (bkz. Tablo 7). Her biri dört değişkenli ilk 3 boyutun toplam açıklama yüzdesine katkısı şu şekilde gerçekleşmiştir: Birinci boyutta yer alan değişkenlerin yüzde 16,65, ikinci boyutta yer alan değişkenlerin yüzde 15,80 ve üçüncü boyutta yer alan değişkenlerin yüzde 15,66 (bkz. Tablo 7).

Tablo 7
Tarım Faktöründe Yer Alan Boyutlar, Değişken
Sayıları, Özdeğerler ve Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Faktör	Boyut	Değişken Sayısı	Özdeğer	Açıklama (%)	Toplam Açıklama (%)
Tarım	1	4	3,497	16,651	84,97
	2	4	3,319	15,803	
	3	4	3,29	15,665	
	4	3	2,37	11,285	
	5	2	2,052	9,771	
	6	2	2,025	9,643	
	7	2	1,293	6,158	

Kaynak: TÜİK : **İstatistik Göstergeler 1923–2007** (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Genel faktör skorlarına göre hükümetlerin sıralamasında (bkz. Tablo 8) ise, 1924-37 döneminde görev yapan İnönü Hükümetleri ilk sırada çıkmıştır. Bunda, özellikle birinci boyutta yer alan dört tarımsal değişkenden arpa üretimi (T1) ve buğday üretiminde (T4) meydana gelen artışlarla, başlıca tarımsal ürünler olarak sayılabilecek arpa, buğday, tütün pamuk vb. ekim alanlarında bu dönemde ortaya çıkan çarpıcı genişlemeler etkili olmuştur (TÜİK 2007, 191-197).

Diğer taraftan, tarım göstergeleri bakımından ilk sıraları alan hükümet dönemlerinin, kronolojik olarak ta birbirlerine yakın hükümet dönemleri olmaları dikkat çekmektedir.

Birbirlerinden oldukça farklı kalkınma politikaları uygulamış olmalarına rağmen ister İnönü Hükümetleri döneminde olsun, isterse Menderes Hükümetleri döneminde olsun tarım sektörünün kısmen modernize edilmesi, verimliliğin artırılması, tarım ve toprak reformu ile ilgili adımların atılması ve sanayileşme için kaynak yaratma çabası öncelikli hedefler arasında yer almıştır.

Buna karşılık, son sıralarda yer alan hükümet dönemlerine bakıldığında, 1972-1980 II. Koalisyon Hükümetleri dönemi hariç tutulursa, tamamının ihracata dayalı sanayileşme politikalarının izlendiği 1980 sonrası dönemde kurulmuş hükümetler olduğu görülecektir.

Tablo 8
Hükümet Dönemlerine Göre Tarım Faktörü İçin
Özdeğer İle Ağırlıklandırılmış Genel Faktör Skor Sıralaması

Hükümet Dönemi	Tarım
1924-1937 İnönü Hükümetleri	8,94
1951-1960 Menderes Hükümetleri	4,83
1947-1950 Peker + Saka + Günaltay Hükümetleri	3,27
1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti	1,97
1938-1942 Bayar + Saydam Hükümetleri	1,66
1962-1965 II. İnönü Dönemi Hükümetleri	-0,99
1966-1971 Demirel Hükümetleri	-1,45
1984-1991 Özal Hükümetleri	-3,39
1981-1983 II. Ara Dönem	-3,77
2003-2007 Erdoğan Hükümeti	-3,94
1972-1980 I. Koalisyon Hükümetleri	-4,21
1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	-4,47
1992-1996 Demirel + Çiller Hükümetleri	-4,64
1961 I. Ara Dönem	-7,85

Kaynak: TÜİK : **İstatistik Göstergeler 1923–2007** (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Madencilik ve Enerji Performansı

Hükümetlerin madencilik ve enerji faktörleri bakımından performanslarının değerlendirilmesi için seçilen 8 değişken (bkz. Ek 2) 3 boyutta bir araya toplanmıştır. Seçilen değişkenlerin toplam varyansı açıklama yüzdesi 83,76 olarak gerçekleşmiştir (bkz. Tablo 9).

Tablo 9
Madencilik ve Enerji Faktöründe Yer Alan Boyutlar,
Değişken Sayıları, Özdeğerler ve Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Faktör	Boyut	Değişken Sayısı	Özdeğer	Açıklama (%)	Toplam Açıklama (%)
Madencilik ve Enerji	1	3	2,947	36,833	83,76
	2	3	2,306	28,827	
	3	2	1,449	18,11	

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2007 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir

Yapılan analiz sonucunda, 1966-71 döneminde görev yapan Demirel Hükümetleri, birinci boyutta yer alan, brüt elektrik enerjisi üretimi (EM1), brüt elektrik enerjisi tüketimi (EM2) ve üçüncü boyutta yer alan hidroelektrik santralleri elektrik üretimi (EM8) değişkenlerinin sağladığı yüksek faktör skorları neticesinde (bkz. Ek 3) madencilik ve enerji faktörleri yönünden ilk sırayı alan hükümet dönemi olmuştur (bkz. Tablo 10). Adı geçen dönemde, planlı ekonomi politikalarının uygulanmaya çalışıldığı göz önünde bulundurulursa, sanayileşme ile birlikte ülkenin artan enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla hidroelektrik santralleri kurulmasına öncelik verilmiştir.

Tablo 10
Hükümet Dönemlerine Göre Madencilik ve Enerji Faktörü İçin
Özdeğer İle Ağırlıklandırılmış Genel Faktör Skor Sıralaması

Hükümet Dönemi	Madencilik ve Enerji
1966-1971 Demirel Hükümetleri	7,62
1924-1937 İnönü Hükümetleri	4,44
1951-1960 Menderes Hükümetleri	2,88
1938-1942 Bayar + Saydam Hükümetleri	1,36
1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti	0,52
1947-1950 Peker + Saka + Günaltay Hükümetleri	0,33
1962-1965 II. İnönü Dönemi Hükümetleri	-0,64
1972-1980 I. Koalisyon Hükümetleri	-1,33
2003-2007 Erdoğan Hükümeti	-1,34
1961 I. Ara Dönem	-2,07
1984-1991 Özal Hükümetleri	-2,53
1992-1996 Demirel + Çiller Hükümetleri	-2,93
1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	-3,43
1981-1983 II. Ara Dönem	-4,70

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2007 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

1927-39 İnönü Hükümetleri, madencilik ve enerji sıralamasında ikinci sırada yer almıştır. Bunun olası nedeni ise, Cumhuriyetin kuruluş yıllarını kapsayan İnönü hükümeti döneminde özellikle 1930'larla birlikte uygulamaya konulan ithal ikameci sanayileşme politikalarının ve mevcut doğal kaynaklardan en iyi şekilde yararlanma çabalarının bir sonucu olarak, 1932 yılından itibaren başta taşkömürü üretimi olmak üzere maden üretiminde yüksek oranlarda artışların kaydedilmiş olmasıdır.

Eğitim Performansı

Hükümetlerin eğitim performanslarının analizde kullanılan toplam 13 değişken (bkz. Ek 2) 5 farklı boyutta bir araya toplanmıştır. Değişkenlerin toplam varyansı açıklama yüzdesi 76,46'dır. Bunun yüzde 18,13'ü birinci boyutta toplanan 3 değişken, yüzde 15,82'si ikinci boyutta toplanan 3 değişken, yüzde 15,12'si üçüncü boyutta toplanan 3 değişken, yüzde 14,12'si dördüncü boyutta toplanan 2 değişken, yüzde 13,26'sı beşinci boyutta toplanan 1 değişken tarafından açıklanmaktadır (bkz. Tablo 11).

Tablo 11
Eğitim Faktöründe Yer Alan Boyutlar, Değişken
Sayıları, Özdeğerler ve Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Faktör	Boyut	Değişken Sayısı	Özdeğer	Açıklama (%)	Toplam Açıklama (%)
Eğitim	1	3	2,357	18,13	76,46
	2	3	2,057	15,824	
	3	3	1,966	15,122	
	4	2	1,836	14,122	
	5	2	1,724	13,264	

Kaynak: TÜİK : **İstatistik Göstergeler 1923–2007** (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Yapılan analiz sonucunda, 1924-1937 döneminde görev yapan İnönü Hükümetleri eğitim performansı bakımından oldukça yüksek bir düzeyle birinci sırada çıkmıştır (bkz. Tablo 12). İnönü Hükümetlerinin bu sonucu elde etmesinde, özellikle, ilköğretim okul sayısı (EG13), ilkokul başına öğrenci sayısı (EG12) ve lise başına öğrenci sayısı (EG8) değişkenlerinde meydana gelen artışlar sonucunda ortaya çıkan yüksek faktör skorları rol oynamıştır (bkz. Ek 3).

Tablo 12
Hükümet Dönemlerine Göre Eğitim Faktörü İçin
Özdeğer İle Ağırlıklandırılmış Genel Faktör Skor Sıralaması

Hükümet Dönemi	Eğitim
1924-1937 İnönü Hükümetleri	4,32
1938-1942 Bayar + Saydam Hükümetleri	2,13
1962-1965 II. İnönü Dönemi Hükümetleri	1,60
1951-1960 Menderes Hükümetleri	0,84
1984-1991 Özal Hükümetleri	0,43
1981-1983 II. Ara Dönem	0,13
1966-1971 Demirel Hükümetleri	-0,26
2003-2007 Erdoğan Hükümeti	-1,5
1947-1950 Peker + Saka + Günaltay Hükümetleri	-1,70
1992-1996 Demirel + Çiller Hükümetleri	-2,28
1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	-2,32
1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti	-2,33
1972-1980 I. Koalisyon Hükümetleri	-2,48
1961 I. Ara Dönem	-7,90

Kaynak: TÜİK : **İstatistik Göstergeler 1923–2007** (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Maliye Performansı

Hükümetlerin maliye alanında ortaya koydukları performansın analiz edilmesi için seçilen 5 değişken (bkz. Ek 2) tek boyutta bir araya gelmiş ve toplam varyansın 74,18'ini açıklamıştır (bkz. Tablo 13).

Tablo 13
Maliye Faktöründe Yer Alan Boyutlar, Değişken
Sayıları, Özdeğerler ve Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Faktör	Boyut	Değişken Sayısı	Özdeğer	Açıklama (%)	Toplam Açıklama (%)
Maliye	1	5	3,709	74,188	74,18

Kaynak: TÜİK : **İstatistik Göstergeler 1923–2007** (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Hükümetlerin maliye performansına göre sıralanmasında, 1992–1996 yılları arasında görev yapan Demirel + Çiller Hükümetleri dönemi ilk sırayı almıştır (bkz. Tablo 14). Bu sonucun ortaya çıkmasında, 1992-1996 Demirel + Çiller Hükümetlerinin, bütçe tahsilatı (M1) ve bütçe gelirleri (M3) yönünden sağladıkları artışlar sebebiyle elde ettikleri yüksek faktör skorları etkili olmuştur (bkz. Ek 3).

Tablo 14
Hükümet Dönemlerine Göre Maliye Faktörü İçin
Özdeğer İle Ağırlıklandırılmış Genel Faktör Skor Sıralaması

Hükümet Dönemi	Maliye
1992-1996 Demirel + Çiller Hükümetleri	7,42
1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	5,74
1984-1991 Özal Hükümetleri	3,21
1981-1983 II. Ara Dönem	1,25
1972-1980 I. Koalisyon Hükümetleri	0,99
1961 I. Ara Dönem	0,35
2003-2007 Erdoğan Hükümeti	0,12
1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti	-1,43
1966-1971 Demirel Hükümetleri	-1,76
1951-1960 Menderes Hükümetleri	-1,89
1938-1942 Bayar + Saydam Hükümetleri	-2,14
1962-1965 II. İnönü Dönemi Hükümetleri	-2,75
1947-1950 Peker + Saka + Günaltay Hükümetleri	-2,81
1924-1937 İnönü Hükümetleri	-3,04

Kaynak: TÜİK : **İstatistik Göstergeler 1923–2007** (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Ulaştırma Performansı

Ulaştırma performansları bakımından hükümetleri karşılaştırmak için yapılan analizde, 1923–2007 dönemine ait 5 değişken (bkz. Ek 2) 2 boyut altında bir araya toplanmış ve bu 2 değişken toplam varyansın yüzde 69,98’ini açıklamıştır (bkz. Tablo 15)

Birinci boyutu oluşturan kamyon sayısı (U1) ve otobüs sayısı (U2) değişkenleri ile ikinci boyutta yer alan otomobil sayısı (U5) değişkenlerinde, özellikle 1950’li yıllardan itibaren meydana gelen artışlar, Menderes Hükümetlerinin bu değişkelere ait faktör skorlarının yüksek gerçekleşmesini sağlamış ve böylece adı geçen hükümet dönemi ulaştırma performansına göre yapılan sıralamada ilk sırayı almıştır (bkz. Tablo16).

Tablo 15**Ulaştırma Faktöründe Yer Alan Boyutlar, Değişken Sayıları, Özdeğerler ve Varyansı Açıklama Yüzdeleri**

Faktör	Boyut	Değişken Sayısı	Özdeğer	Açıklama (%)	Toplam Açıklama (%)
Ulaştırma	1	2	1,899	37,98	69,98
	2	3	1,6	32	

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2007 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Tablo 16**Hükümet Dönemlerine Göre Ulaştırma Faktörü İçin Özdeğer İle Ağırlıklandırılmış Genel Faktör Skor Sıralaması**

Hükümet Dönemi	Ulaştırma
1951-1960 Menderes Hükümetleri	6,93
1924-1937 İnönü Hükümetleri	1,86
1972-1980 I. Koalisyon Hükümetleri	1,19
1961 I. Ara Dönem	0,83
1984-1991 Özal Hükümetleri	0,67
1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti	0,27
2003-2007 Erdoğan Hükümeti	0,26
1992-1996 Demirel + Çiller Hükümetleri	0,01
1962-1965 II. İnönü Dönemi Hükümetleri	0,00
1966-1971 Demirel Hükümetleri	-0,55
1981-1983 II. Ara Dönem	-0,68
1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	-1,06
1938-1942 Bayar + Saydam Hükümetleri	-2,58
1947-1950 Peker + Saka + Günaltay Hükümetleri	-3,30

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2007 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

1924-37 İnönü Hükümet dönemleri için faktör skorlarının yüksek gerçekleşmesi (bkz. Ek 3) ve ulaştırma sıralamasında ikinci sırada yer almasında, bu dönemde, özellikle, demiryolları yapımına ağırlık verilmiş olmasının önemli bir rolü olduğu görülmektedir. 2007 yılı verilerine göre, 8697 Km.'lik toplam demiryolu uzunluğunun 3035 Km.'lik kısmı İnönü Hükümetleri döneminde yapılmıştır¹⁶ (TÜİK 2009, 374).

¹⁶ TÜİK (2009)'a göre, demiryolları uzunluklarına ait verilerin başlangıç yılı 1925'tir. Buna göre, 1925'ten önceki yıllarda yapılan demiryolları uzunluğu toplam 3957 Km.'dir [bkz. TÜİK 2009 (374)].

Dış Ticaret Performansı

Hükümetlerin dış ticaret alanında ortaya koyduğu performansın analiz edilmesi için seçilen 6 değişken (bkz. Ek 2) 2 boyut altında bir araya toplanmış ve bu değişkenler toplam varyansın yüzde 69,56'sını açıklamıştır. Birinci boyuttaki 3 değişkenin toplam varyansı açıklama yüzdesine katkısı yüzde 41 ve ikinci boyuttaki 3 değişkenin toplam varyansı açıklamaya katkısı yüzde 28,49 olarak bulunmuştur (bkz. Tablo 17).

Tablo 17
Dış Ticaret Faktöründe Yer Alan Boyutlar, Değişken Sayıları, Özdeğerler ve Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Faktör	Boyut	Değişken Sayısı	Özdeğer	Açıklama (%)	Toplam Açıklama (%)
Dış Ticaret	1	3	2,464	41,067	69,56
	2	3	1,710	28,499	

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2007 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Tablo 18
Hükümet Dönemlerine Göre Dış Ticaret Faktörü İçin Özdeğer İle Ağırlıklandırılmış Genel Faktör Skor Sıralaması

Hükümet Dönemi	Dış Ticaret
2003-2007 Erdoğan Hükümeti	3,02
1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	2,52
1992-1996 Demirel + Çiller Hükümetleri	2,17
1972-1980 I. Koalisyon Hükümetleri	1,41
1981-1983 II. Ara Dönem	1,37
1984-1991 Özal Hükümetleri	1,26
1947-1950 Peker + Saka + Günaltay Hükümetleri	0,09
1961 I. Ara Dönem	-0,54
1924-1937 İnönü Hükümetleri	-1,00
1962-1965 II. İnönü Dönemi Hükümetleri	-1,06
1966-1971 Demirel Hükümetleri	-1,07
1951-1960 Menderes Hükümetleri	-1,50
1938-1942 Bayar + Saydam Hükümetleri	-2,52
1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti	-3,12

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2007 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Hükümetlerin dış ticaret alanındaki performanslarına göre yapılan faktör sıralamasında, 2002-2007 arasında görev yapan Erdoğan Hükümeti dönemi ilk sırayı almıştır (bkz. Tablo 18). Bu sonucun ortaya çıkmasında ise, birinci boyutta yer alan dış ticaret hacmi (D1) ve ithalat (D2) değişkenleri ile ikinci boyutta yer alan ithalatın GSMH'daki payını gösteren (D4) değişkeninde meydana gelen artışlar rol oynamıştır (bkz. Ek 2).

İstihdam Performansı

Hükümetlerin istihdam performansını sıralamak için yapılan analizde, seçilen 6 değişken (bkz. Ek 2) tek boyutta toplanmış ve toplam varyansı açıklama yüzdesi Tablo 19'da da gösterildiği gibi 54,05 olarak bulunmuştur.

Tablo 19
İstihdam Faktöründe Yer Alan Boyutlar, Değişken
Sayıları, Özdeğerler ve Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Faktör	Boyut	Değişken Sayısı	Özdeğer	Açıklama (%)	Toplam Açıklama (%)
İstihdam	1	6	2,27	54,05	54,05

Kaynak: TÜİK : **İstatistik Göstergeler 1923–2007** (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Analiz sonucunda ortaya çıkan Tablo 20'deki sıralamaya baktığımızda, 1951–1960 yılları arasında iktidarda olan Menderes Hükümetleri döneminin ilk sıraya yerleştiği görülecektir. Bu sonuca etki eden değişkenlerin ikinci boyutta bir araya gelen toplam istihdamdaki (IS1) artış ile tarım ve ormancılık faaliyetlerini kapsayan istihdamdaki (IS2) artış ve imalat sanayi istihdamı (IS5) ve inşaat ve bayındırlık istihdamının (IS6) etkili olduğu görülmektedir (bkz. Ek 3). 1950–1960 arası dönemde uygulanan liberal politikaların yarattığı genişletici etkinin bir sonucu olarak Menderes Hükümetleri dönemi istihdamda ilk sıraya yerleşmiştir. 1997–2002 döneminde iktidarda olan koalisyon hükümetlerinin sıralamanın sonunda olması, bu dönemde yaşanan ekonomik krizlerle birlikte istihdam düzeyinde meydana gelen daralmanın etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 20
Hükümet Dönemlerine Göre İstihdam Faktörü İçin
Özdeğer ile Ağırlıklandırılmış Genel Faktör Skor Sıralaması

Hükümet Dönemi	İstihdam
1951-1960 Menderes Hükümetleri	1,55
1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti	1,43
1966-1971 Demirel Hükümetleri	1,12
1924-1937 İnönü Hükümetleri	0,83
1947-1950 Peker + Saka + Günaltay Hükümetleri	0,34
1972-1980 I. Koalisyon Hükümetleri	-0,10
1984-1991 Özal Hükümetleri	-0,28
1962-1965 II. İnönü Dönemi Hükümetleri	-0,32
1992-1996 Demirel + Çiller Hükümetleri	-0,38
1961 I. Ara Dönem	-0,71
1938-1942 Bayar + Saydam Hükümetleri	-0,83
1981-1983 II. Ara Dönem	-1,02
2003-2007 Erdoğan Hükümeti	-1,49
1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	-2,37

Kaynak: TÜİK : **İstatistik Göstergeler 1923–2007** (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Sonuç

1923–2007 yılları arasında görev yapan ve Tablo 1’de yeniden düzenlenen hükümet dönemlerinin birbirleriyle karşılaştırılması amacıyla çok değişkenli istatistik yöntemlerinden biri olan faktör analizinin kullanıldığı bu çalışmada, toplam 94 değişken kullanılmış ve bu değişkenler 30 faktör altında toplanarak ortalama yüzde 76,38 oranında açıklama yüzdesine sahip olmuştur. Analiz sonucunda, hükümet dönemleri özdeğerler ile ağırlıklandırılmış genel faktör skorlarına göre sıralanmıştır. Buna göre, sıralamada ilk iki ve son iki sırayı alan hükümetler Tablo 21’de gösterilmiştir.

Tablo 21
İlk ve Son Sırayı Alan Hükümetler

Faktör	İlk İki Sıraya Alan Hükümetler	Son İki Sırayı Alan Hükümetler
Eğitim	1924-1937 İnönü Hükümetleri	1972-1980 I. Koalisyon Hükümetleri
	1938-1942 Bayar+Saydam Hükümetleri	1961 I. Ara Dönem
İstihdam	1951-1960 Menderes Hükümetleri	2003-2007 Erdoğan Hükümeti
	1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti	1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri
Tarım	1924-1937 İnönü Hükümetleri	1992-1996 Demirel + Çiller Hükümetleri
	1951-1960 Menderes Hükümetleri	1961 I. Ara Dönem
Madencilik ve Enerji	1966-1971 Demirel Hükümetleri	1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri
	1924-1937 İnönü Hükümetleri	1981-1983 II. Ara Dönem
Ulaştırma	1951-1960 Menderes Hükümetleri	1938-1942 Bayar + Saydam Hükümetleri
	1924-1937 İnönü Hükümetleri	1947-1950 Peker + Saka + Günaltay Hük.
Dış Ticaret	2003-2007 Erdoğan Hükümeti	1938-1942 Bayar + Saydam Hükümetleri
	1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti
Maliye	1992-1996 Demirel+Çiller Hükümetleri	1947-1950 Peker + Saka + Günaltay Hük.
	1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	1924-1937 İnönü Hükümetleri
Milli Hesaplar	1992-1996 Demirel+Çiller Hükümetleri	1924-1937 İnönü Hükümetleri
	1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti
Sağlık	1951-1960 Menderes Hükümetleri	1981-1983 II. Ara Dönem
	1961 I. Ara Dönem	2003-2007 Erdoğan Hükümeti

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2007 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Tablo 21’de de gösterildiği gibi, eğitim ve tarım göstergelerinde 1924-1937 İnönü Hükümetleri ilk sırayı alırken, madencilik ve enerji ve ulaştırma göstergelerinde ikinci sırayı almıştır. Buna karşılık İnönü Hükümetleri maliye ve milli hesaplar göstergelerinde son sıralarda yer almıştır. 1951-1960 döneminde görev yapan Menderes Hükümetleri ise istihdam, ulaştırma ve sağlık göstergelerinde, diğer hükümet dönemlerine göre daha iyi performans göstererek ilk sırayı alırken, tarım göstergesinde ikinci sırayı almıştır. 1992–1996 döneminde

görev yapan Demirel + Çiller Hükümetleri, maliye ve milli hesaplar göstergelerinde ilk sırada yer alırken, tarım göstergesinde son sıralarda yer almıştır. Madencilik ve enerji göstergesinde ise 1966-1971 döneminde görev yapan Demirel Hükümetleri ilk sırayı alırken, 1997-2002 döneminde görev yapan II. Koalisyon Hükümetleri dönemi son sırada yer almıştır. 2002-2007 dönemi Erdoğan Hükümeti ise dış ticaret göstergesinde ilk sırayı alırken, istihdam ve sağlık sıralamasında son sıralarda yer almıştır.

Yaptığımız analizden çıkarılabilecek bir dikkat çekici sonuç, hem kısa süreli hükümetlerin görev başında olduğu 1947-1950 döneminin, hem de kısa süreli koalisyon hükümetlerinin görevde kaldığı 1972-1980 ve 1997-2002 dönemlerinin performans açısından düşük düzeyde kalmış olmaları, buna karşılık, hem tek başına iktidar olan, hem de görece daha uzun süren hükümetlerden 1924-1937 dönemini kapsayan İnönü Hükümetleri ile Menderes Hükümetlerinin diğer hükümet dönemlerine kıyasla daha başarılı olduklarının tespit edilmiş olmasıdır. Diğer taraftan, tek başına iktidar olmasının yanında çeşitli kalkınma politikalarını uygulamaya geçirme açısından da makul kabul edilebilecek bir süredir görevde olan Erdoğan Hükümetinin gösterdiği performans bakımından, diğerleri kadar başarılı olamadığı saptanmıştır.

Elbette ki, kalkınma politikaları sadece hükümetlerin programlarından ve ülkenin içsel koşullarından etkilenmezler. Uygulanmak istenilen plan ve programlar, dış konjonktürden de -her dönemde etki ve ağırlığı değişmekle birlikte- etkilenmektedir. Örneğin, izleyen yıllarda da etkisini sürdüren 1929 krizi, liberal politikalar uygulamak isteyen Cumhuriyet hükümetlerinin korumacı-devletçi politikalara yönelmesinde etkili bir rol oynamıştır. II. Dünya Savaşı da, savaşa girmediği halde Türkiye'yi iktisadi, sosyal vb. yönlerden etkilemiştir. Diğer taraftan, 1970'li yıllarda yaşanan petrol şokları ödemeler dengesi üzerinde olumsuz etkiler yaratarak beraberinde siyasal-sosyal çalkantılara yol açmıştır. Dolayısıyla, hem uluslararası karşılaştırmalarda, hem de ülke içi dönem ya da hükümet karşılaştırmalarında pek çok iç ve dış faktörün de rol oynayabileceğinin yapılan değerlendirmelerde göz önünde tutulması gerekmektedir. Bununla birlikte, yalnız makroekonomik değişkenler temel alınarak yapılan hükümet ya da dönem karşılaştırmaları, kalkınma bakımından, hem ülkenin ulaştığı düzeyi hem de bu düzeye ulaşılmasında kimin ne oranda katkıda bulunduğunu göstermesi açısından sınırlı bir açıklama sağlamaktadır. Hükümet ya da dönem karşılaştırmalarında, kalkınma bakımından ortaya konulan performansın daha iyi ve sağlıklı bir şekilde anlaşılabilmesi için ekonomik değişkenlerin

yanında ekonomi-dışı değişkenlere (siyasal, sosyal ve kültürel) de yapılan analizlerde yer verilmesi uygun bir yaklaşım olacaktır.

KAYNAKÇA

Adelman, Irma ve Cynthia T. Morris (1965) : “A Factor Analysis of The Interrelationship Between Social and Political Variables and Per Capita Gross National Product”, **The Quarterly Journal of Economics**, Cilt: 79, Sayı: 4.

Adelman, Irma ve Cynthia T. Morris (1968) : “Performance Criteria for Evaluating Economic Development Potential: An Operational Approach”, **The Quarterly Journal of Economics**, Cilt: 82, Sayı: 2.

Akgül, Aziz (1997) : **Tıbbi Araştırmalarda İstatistiksel Analiz Teknikleri-SPSS Uygulamaları**, Mustafa Kitapevi, Ankara.

Barro, Robert J. (1996) : **Getting It Right Markets and Choices in a Free Society**, The MIT Press, Cambridge, London.

Cooper, John (1983) : “Factor Analysis: An Overview”, **The American Statistician**, Cilt: 37, Sayı: 2.

Çınar, Mehmet (1980) : **Yönetmel Kararlara İlişkin Sayısal Yöntemler**, Erciyes Üniversitesi Yayınları, No: 8, Kayseri.

DİE (1996) : **İstatistik Göstergeler 1923–1995**, DİE Matbaası, Yayın No: 1883, Ankara.

DİE (2003) : **İstatistik Göstergeler 1923–2002**, DİE Matbaası, Yayın No: 2790, Ankara.

DPT (2005) : **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950–2004**, DPT Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Erçetin, Yasemin (1993) : **Diskriminant Analizi ve Bankalar Üzerine Bir Uygulama**, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. APM–28, Ankara.

Kibritçioğlu, Aykut (2007) : A Comparison of Macroeconomic Performances of Governments in Turkey 1987-2007, (http://mpr.ub.uni-muenchen.de/3962/1/MPRA_paper_3962.pdf) (Erişim Tarihi: 18.04.2009).

Morrison, F. Donald (1984) : **Multivariate Statistical Methods**, 2nd Edition, McGraw Hill International Book Company, New York.

Norusis, Marija, J. (1994) : **SPSS for Windows Professional Statistics. Release 6.1.**, Englewood Cliffs: Prentice Hall, New Jersey.

Özdamar, Kazım (1999) : **Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi**, Kaan Kitapevi, Eskişehir.

Tatlıdil, Hüseyin (1996) : **Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz**, Akademi Matbaası, Ankara.

Telatar, Funda (2000) : “Makro Ekonomik Performans İndekslerine Göre Hükümetlerarası Sıralamalar 1950–1996”, **İktisat-İşletme-Finans**, Sayı: 175.

Tsantis, Andreas (1969) : “Political Factors in Economic Development”, **Comperative Politics**, Cilt: 2, Sayı: 1.

TÜİK; **İstatistik Göstergeler 1923–2007** (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf.) (Erişim Tarihi: 12.05.2009).

Wilber, K. Charles (1966) : “A Nonmonetary Index of Economic Development”, **Soviet Studies**, Cilt: 17, Sayı: 4, April.

Ek 1
Hükümetlerin Görevde Kaldıkları Süreler

Hükümetlerin Görevde Kaldıkları Süreler	
İnönü Hükümetleri (1., 3., 4., 5., 6., 7.)	14 yıl (3 Ay 11 gün Okyar Hükümeti dahil)
Bayar Hükümetleri	1 yıl 3 ay
Saydam Hükümetleri	3 yıl 6 ay
Saraçoğlu Hükümetleri	4 yıl 1 ay
Peker Hükümeti	1 yıl 1 ay
Saka Hükümeti	1 yıl 3 ay
Günaltay Hükümeti	1 yıl 4 ay
Menderes Hükümeti	10 yıl
Gürsel Hükümeti	1 yıl 6 ay
İnönü Hükümetleri (8.,9., 10.)	3 yıl 3 ay
Ürgüplü Hükümeti	8 ay
Demirel Hükümetleri (1., 2., 3.)	5 yıl 8 ay
Erim Hükümetleri	1 yıl 2 ay
Melen Hükümeti	11 ay
Talu Hükümeti	9 ay
Ecevit Hükümeti	10 ay
Irmak Hükümeti	4,5 ay
Demirel Hükümeti (4.)	2 yıl 3 ay
Ecevit Hükümeti (2.)	1 ay
Demirel Hükümeti (5.)	5,5 ay
Ecevit Hükümeti (3.)	1 yıl 10 ay
Demirel Hükümeti (6.)	10 ay
Ulus Hükümeti	3 yıl 3 ay
Özal Hükümeti	6 yıl
Akbulut Hükümeti	1 yıl 7 ay
Yılmaz Hükümeti (1.)	5 ay
Demirel Hükümeti (7.)	1 yıl 8 ay
Çiller Hükümetleri	2 yıl 8 ay
Yılmaz Hükümeti (2.)	3,5 ay
Erbakan Hükümeti	1 yıl
Yılmaz Hükümeti (3.)	1 yıl 6 ay
Ecevit Hükümeti (4., 5.)	3 yıl 10 ay
Gül Hükümeti	3,5 ay
Erdoğan Hükümeti	6 yıl ...(devam ediyor)
Kaynak: (http://www.basbakanlik.gov.tr/sour.ce/index.asp?wpg=hukümetler) (Erişim Tarihi: 04.05.2009) verileri kullanılarak tarafımızca düzenlenmiştir.	
Not: Parantez içindeki rakamlar kaçınıcı kez hükümet olduğunu göstermektedir.	

Ek 2
Faktör Analizinde Kullanılan Değişkenler

Milli Hesaplar Faktörüne Ait Değişkenler	
MH1	cari üretici fiyatlarıyla GSMH büyüme hızı
MH2	cari üretici fiyatlarıyla kişi başına GSMH büyüme hızı
MH3	hizmetler sektörü büyüme hızı (cari)
MH4	sanayi (cari) içinde imalat sanayi
MH5	sanayi sektörü büyüme hızı (cari)
MH6	tarım sektörü büyüme hızı (cari)
MH7	inşaat sanayi (cari)
MH8	cari GSMH içinde hizmetler
MH9	cari GSMH içinde tarım
MH10	sabit GSMH içinde sanayi
MH11	sabit GSMH içinde tarım
MH12	GSMH deflatörü
MH13	sabit GSMH içinde hizmetler
MH14	cari GSMH içinde sanayi
MH15	hizmetler sektörü büyüme hızı (sabit)
MH16	sanayi sektörü büyüme hızı (sabit)
MH17	cari üretici fiyatlarıyla kişi başına GSMH (\$)
MH18	tarım sektörü büyüme hızı (sabit)

Sağlık Faktörüne Ait Değişkenler	
S1	doktor sayısı
S2	doktor başına nüfus
S3	eczacı sayısı
S4	eczacı başına nüfus
S5	sağlık memuru başına nüfus
S6	sağlık memuru
S7	hemşire başına nüfus
S8	ebe sayısı
S9	ebe başına nüfus
S10	hastaneler yatak sayısı
S11	hastane sayısı
S12	eczane sayısı

Madencilik ve Enerji Faktörüne Ait Değişkenler	
EM1	brüt elektrik enerji tüketimi
EM2	brüt elektrik enerji üretimi
EM3	kişi başına elektrik tüketimi
EM4	toplam içinde termik santral üretim
EM5	toplam içinde hidroelektrik santral üretim
EM6	taşkömürü üretimi
EM7	hidroelektrik santrali
EM8	termik santral üretim

Ek 2
Faktör Analizinde Kullanılan Değişkenler (devam)

Tarım Faktörüne Ait Değişkenler	
T1	arpa üretimi
T2	arpa verimi
T3	buğday verimi
T4	buday üretimi
T5	mısır üretimi
T6	mısır ekim alanı
T7	toplam baklagil ekim alanı
T8	mısır verimi
T9	şekerpancarı ekiliş payı
T10	buğday ekiliş payı
T11	mısır ekiliş payı
T12	pamuk ekiliş payı
T13	pamuk ekim alanı
T14	toplam endüstriyel bitki ekim alanı
T15	şekerpancarı verimi
T16	tütün ekim alanı
T17	tütün üretimi
T18	tütün ekiliş payı
T19	arpa ekim alanı
T20	arpa ekiliş payı
T21	şekerpancarı ekim alanı

Eğitim Faktörüne Ait Değişkenler	
EG1	mesleki ve teknik okul başına öğrenci
EG2	mesleki ve teknik öğretmen başına öğrenci
EG3	mesleki ve teknik okul
EG4	yüksek öğretim öğretmen başına öğrenci
EG5	yüksek öğretim öğretmen sayısı
EG6	lise öğretmen sayısı
EG7	ilkokul öğretmen sayısı
EG8	lise başına öğrenci
EG9	lise öğretmen başına öğrenci
EG10	yüksek öğretim okul sayısı
EG11	yüksek öğretim okul başına öğrenci
EG12	ilkokul başına öğrenci
EG13	İlköğretim okul sayısı

Ek 2
Faktör Analizinde Kullanılan Değişkenler (devam)

Maliye Faktörüne Ait Değişkenler	
M1	bütçe tahsilatı
M2	fiilenen ödenen bütçe
M3	bütçe gelirleri
M4	bütçe giderler
M5	bütçe açığı / Bütçe tahsilatı

Ulaştırma Faktörüne Ait Değişkenler	
U1	kamyon sayısı
U2	otobüs sayısı
U3	demiryolları (km)
U4	telefon abone sayısı
U5	otomobil sayısı

Dış Ticaret Faktörüne Ait Değişkenler	
D1	dış ticaret hacmi \$
D2	ithalat
D3	ihracat
D4	ithalatın GSMH içindeki payı
D5	ihracatın GSMH içindeki payı
D6	ihracatın ithalatı karşılama oranı

İstihdam Faktörüne Ait Değişkenler	
IS1	toplam istihdam
IS2	tarım,orman,hayvancılık istihdamı
IS3	toplumsal ve sosyal hizmetler istihdamı
IS4	madencilik istihdam
IS5	imalat sanayi istihdamı
IS6	inşaat ve bayındırlık istihdamı

Ek 3
Faktörlerin Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisleri

Eğitim Faktörü Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisi					
	1	2	3	4	5
mes.ve tek. okul başına öğrenci	0,856				
mes.ve tek öğretmen başına öğrenci	0,805				
mesleki ve teknik okul %	-0,603				
yüksek öğretim öğretmen başına öğrenci		0,888			
yük.öğrtm öğretmen		-0,687			
lise öğretmen		0,623			
ilkokul öğretmen sayısı			0,896		
lise başına öğrenci			0,652		
lise öğretmen başına öğrenci			0,530		
yük.öğretim okul sayısı				-0,820	
yük.öğretim okul başına öğrenci				0,813	
ilkokul başına öğrenci					-0,918
İlköğretim okul sayısı					0,813

İstihdam Faktörü Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisi	
	1
toplam istihdam	0,818
tarım,orman,hayvancılık istihdamı	0,725
toplumsal ve sosyal hizmetler istihdamı	0,598
madencilik istihdamı	0,593
imalat sanayi istihdamı	0,491
inşaat ve bayındırlık istihdamı	0,363

Maliye Faktörü Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisi	
	1
bütçe tahsilatı	0,932
fiilenen ödenen bütçe	0,927
bütçe gelirleri	0,898
bütçe giderler	0,896
bütçe açığı / bütçe tahsilatı	-0,610

Tarım Faktörü Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisi							
	1	2	3	4	5	6	7
arpa üretimi	0,919						
arpa verimi	0,910						
buğday verimi	0,893						
buday üretimi (ton)	0,847						
mısır üretimi		0,909					
mısır ekim alanı		0,863					
toplam baklagil ekim alanı		0,821					
mısır verimi		0,719					
şekerpancarı ekiliş payı			-0,908				
buğday ekiliş payı			-0,901				
mısır ekiliş payı			0,897				
pamuk ekiliş payı			0,801				
pamuk ekim alanı				0,938			
top. endüstriyel bitki ekim alanı				0,919			
şekerpancarı verimi				0,561			
tütün ekim alanı					0,944		
tütün üretim					0,923		
tütün ekiliş payı						0,801	
arpa ekim alanı						0,756	
arpa ekiliş payı							0,812
şekerpancarı ekim alanı							0,555

Ulaştırma Faktörü Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisi		
	1	2
kamyon sayısı	0,948	
otobüs sayısı	0,887	
demiryolları (km)		0,740
telefon abone sayısı		0,733
otomobil sayısı		0,708

Dış Ticaret Faktörü Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisi		
	1	2
dış ticaret hacmi	0,988	
ithalat	0,906	
ihracat	0,792	
ithalatın GSMH içindeki payı		0,887
ihracatın GSMH içindeki payı		0,756
ihracatın ithalatı karşılama oranı		-0,583

Ek 3
Faktörlerin Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisleri (devam)

Milli Hesaplar Faktörü Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisi				
	1	2	3	4
cari üretici fiyat GSMH büyüme hızı	0,931			
cari üretici fiyat kişi başına GSMH büyüme hızı	0,930			
hizmetler sektörü büyüme hızı (cari)	0,922			
sanayi (cari) içinde imalat sanayi	0,892			
sanayi sektörü büyüme hızı (cari)	0,891			
tarım sektörü büyüme hızı (cari)	0,837			
inşaat sanayi (cari)	0,832			
cari GSMH içinde hizmetler		0,891		
cari GSMH içinde tarım		-0,885		
sabit GSMH içinde sanayi		0,862		
sabit GSMH içinde tarım		-0,856		
GSMH deflatörü		0,819		
sabit GSMH içinde hizmetler		0,805		
cari GSMH içinde sanayi		0,790		
hizmetler sektörü büyüme hızı (sabit)			0,886	
sanayi sektörü büyüme hızı (sabit)			0,885	
cari üretici fiyat kişi başına GSMH				0,776
tarım sektörü büyüme hızı (sabit)				0,701

Sağlık Faktörü Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisi					
	1	2	3	4	5
doktor sayısı	0,899				
doktor başına nüfus	-0,894				
eczacı sayısı	0,881				
eczacı başına nüfus	-0,818				
sağlık memuru başına nüfus		0,928			
sağlık memuru		-0,799			
hemşire başına nüfus		0,693			
ebe sayısı			0,966		
ebe başına nüfus			-0,951		
hastaneler yatak sayısı				0,912	
hastane sayısı				0,843	
eczane sayısı					0,903

Madencilik ve Enerji Faktörü Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisi			
	1	2	3
brüt elektrik enerji tüketimi	0,969		
brüt elektrik enerji üretimi	0,952		
kişi başına elektrik tüketimi	0,942		
toplam içinde termik santral üretimi		0,968	
toplam içinde hidroelektrik santral üretimi		-0,968	
taşkömürü üretimi		0,594	
hidroelektrik santrali elektrik üretimi			0,872
termik santral elektrik üretimi			-0,812